

qués la *eretgia* arriana, per l'emperador fo licència donada que totz los bisbes --- de la fe entre els disputassen», *VidesR*, 39r2. Obra en la qual també apareix, i és més freqüent, la variant, especialment rossellonesa, *iretge* (escrita o no amb *h*-), p. ex. «*iretges* donatistes», 184r1, «ab mots d'autres *iretges* que estaven ensem», 95r1, i de nou, 152v2, 104v1, lín. 8ss.; i el femení *iretga*: «Fo un baró --- creent dels *iretges*; e ab ocasió d'una sua cosina, qui era *iretga*, él veng a la casa dels preicadors, e anà al vas de Sent Pere --- e mantenent él comensà tremolar ---» (104v1, lín. 20). Variant que pogué propagar-se, o néixer, a causa de la freqüent combinació *la eretgia* > *la iretgia* i semblants, cf. la *ireva* a l'article *HEREU*. «Co la mala *iretgia* cresqués en la província de Lombardia, e ya-n fossen moltes ciutatz corruptudes, --- tramés diverses enquesidors per la *yretgia* a destruir ---», *ibid.*, 102r1.

«Els béns d'heretges» fou una de les gran fonts de rendes del poder públic, posada en un nivell comparable al dels pingües mals-usos: «bans posatz per lo senyor Rey o per ssos offcials, e confiscacions, e rempssons d'omes e de femnes, e entesties, e exorquíes, e acaptés e béns d'*ireges*», en la llista de les rendes reials que el sobirà del regne de Mallorca arrendava a Talteüll, l'any 1306 (RLR VII, 53).

Per la història dels heretges de Gósol de mj. S. XIII, segons el procés verbal extractat supra —i per moltes altres— veiem que els *heretges* i la persecució de l'heretgia havien tingut molta més importància i abast entre nosaltres, des dels orígens de la llengua literària, que a Castella-Portugal, Península italiana i altres terres de pensament menys avançat o menys idealista (com la França del Nord capètica), encara que no vagi anar tan enllà com en el Migdia de França. Gens estrany, doncs, que en aquestes dues llengües el descabdeliament fonètic de HAERĒTĪCUS tinguí caràcter rigorosament popular: *erēgge*, la *iretgia*, oc. ant. *eretge*, *iretge*, en contrast amb el tractament semiculte o savi del fr. ant. *erite*, fr. mod. *hérétique*, i amb el fet que, per exemple, el cast. i port. *hereje* siguin simplement estrangerismes manlevats de l'occità. No sols el consonantisme d'*heretge* correspon a l'evolució popular, sinó també Ē > ē segons la llei fonètica catalana. Per a orgull de la nostra cultura i el nostre pensament, figures «heterodoxes», o de suspecta ortodòxia, com A. de Vilanova, Bmetge, Turmeda, Vives, Servet etc. pertanyen ja a l'època dels nostres clàssics antics. I el nostre sublim Ramon Llull no pogué arribar... més que a «Beat», mai no serà admès a la «santedat» romana, i ha estat combatut brutalment pels conformistes de totes les èpoques; que també cregueren útil deixar sense misses a Verdagner i fer morir el P. Escarré a l'exili.

Per al baix poble, és clar que és igual: també entre nosaltres prengué sentits vulgars com 'home cruel', 'renegaire', 'tossut' (*porfidios* < PERFDIA = *haeretica pravitas*, *contumàcia*, veg. *PORFIDIA*). Popularment s'ha usat, p. ex., com a malnom dels homes brutals i renegaires: en el terme de Morella un pagès que cedia a aquest vici li quedà aquest nom, que ara és ja

topònim: La *Kazéta l'érge*. Etcètera.

Duplicat culte *heretic* [fi S. xv]: en el *Tirant de Galba* («la *herètica* pravitat») i des de Lacavalleria.

DERIV.: *Heretical* [S. XVII]. *Heretgia* [S. XIII, supra, *VidesR*; doc. de 1250, supra, Lull etc.]. *Hereticar*; *heretiquejar*. *Heretizar*. *Heretjar*.

CPT.: *Heresiarca* [1695, Lacav.], pres de *haeresiarcha*, i aquest, de *αἰρεσιάρχης* id., cpt. de *αἰρεσις* 'secta', 'heretgia' i *ἀρχω* 'jo començo'. No és veritat que *heretic* i *heresiarca* es documentin ja en català a princ. S. xv (per més que els vegem en la «preparació» de la *Comèdia* dantesca escrita en llenguatge xampurrat per Andreu Febrer, perquè allò no està en català ni cap català parlava ni escrivia d'aquella manera).

1 Deu ser ultracorrecció de Déu segons *fej* > *féu*, *paz* > *pau* etc.

Heretgia, *heretic*, *hereticar*, V. *heretge*

HEREU, HERETAR i HERÈNCIA, mots solidaris en català, i amb etimologia en part comuna: *hereu* ve del ll. HERES, -ĒDIS, id., i *heretar* —amb *heretat*— dels seus derivats HEREDITARE i HERĒDITAS (-ATIS); *herència* originàriament partí del ll. *haerēntia* 'coses vinculades', 'pertanyences', neutre plural de *haerens*, participi actiu de *haerēre* 'estar adherit', però a la llarga se sotmeté cada vegada més a la influència d'*hereu* i *heretat*, -etar, acabant per quedar incorporat a llur família etimològica. □ 1.ª doc.: *hereu*, orígens (Desclot, Lull etc.); *heretar* i el contraposat *deseretar* (en forma més o menys purament catalana), ja mj. S. XIII, i fins en el x; *heretat* f. fi S. XIII (Lull; *CostTort.*); *herència*, c. 1340, Muntaner i, en terres pròximes al català, ja 914.

«Madona Maria de Montpser --- —Amic —dix la dona muler del rey— --- vós sabets bé que'l rey és mon marit e no vol ésser ab mi, hon yo són molt despagada, no per altra cosa mas per ço cor d'él ne de mi no ha exit infant qui fos *hereu* de Montpser; ara yo sé que'l rey ha a fer ab --- hon yo-us prec --- que-m metats en la cambra --- e yo he fe en Déu que en aquela nuyt engendrarem tal infant de què serà gran bé --- a tot son regne», Desclot (§ 4, *NCL.* 1, 22.22). Aviat li eixí un concurrent en el derivat *hereter*, que essent terme de caràcter legal i jurídic, apareix més sovint en la documentació, per l'òbvia raó del caràcter oficial, històric o seriós que predomina tant en aquells textos, fet que probablement domina més encara en les fonts rosselloneses: l'*InuLC* n'aplega en el S. XIV uns 40 testimonis, a partir de 1308, contra 18 de *hereu*, aquests començant per un de 1323.

Tanmateix el mot bàsic en la llengua i en l'ús viu fou sempre *hereu*, del qual fóra fàcil d'adduir altres vells testimonis literaris, des de Lull, o bé: «No-s poria trobar algun vell bavós --- que elles per marit rebujassen, solament que'l vegen ric e opulent; e és-los vijares que, sens falla, dins un mes seran vídues (sic *NCL.*): puis, si-n poden haver fills, bé està, e si no, bé saben elles... d'on n'auran: no-t temes que muiren